
Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 48

5. Ожеван М. Маніпулятивні стратегії / М. Ожеван // Підприємництво в Україні. – 2001. – № 9. – С. 26 – 27.
6. Осовський В. Громадська думка про соціополітичний устрій України / В. Осовський // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 4. – С. 107-124
7. Стефанчук У. Інформаційні технології та їхній вплив на формування громадської думки / У. Стефанчук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2008. – Вип. 20. – С. 129-133.

Статья посвящена анализу механизмов формирования общественного мнения в современном обществе. Определено, что особое значение приобретают механизмы, характерные для демократической политической системы и информационного общества.

The article discusses the mechanisms of the formation of public opinion in modern society. Determined that the mechanisms are particularly important characteristic of a democratic political system and information society.

Стаття надійшла до редколегії 29.11.2012

УДК 329.05

Кройтор А. В., НУ «ОЮА»

ВНУТРІШНЬОПАРТІЙНІ ВІДНОСИНИ У ПРОЦЕСІ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті розглядається актуальне питання політичної науки – дослідження взаємодії між партійним керівництвом та членами політичної партії в умовах посткомуністичних трансформацій. Проаналізовано історичну генезу внутрішньопартійної взаємодії. Визначено, що внутрішньопартійні відносини виступають важливим чинником демократизації політичної системи.

У процесі становлення демократичного політичного режиму у посттоталітарних суспільствах одним із головних завдань виступає створення та розвиток ефективних інститутів демократії, без яких не може відбуватися розбудова демократичної держави. Враховуючи, що сучасна демократія функціонує переважно у представницькій формі, розвиток таких її інституцій, як партії, парламент, громадянське суспільство, мас-медіа є невід'ємною складовою політичного процесу в перехідних суспільствах.

Політичні партії поступово перетворюються на дієвий механізм репрезентації інтересів соціальних груп та спільнот. У процесі політичних трансформацій, функції партій полягають не лише у відстоюванні інтересів окремих частин суспільства, а в легітимізації існуючої влади, підвищенні рівня ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвитку політичної свідомості та політичної культури громадян.

Діяльність політичних партій спрямована також на презентацію ідеологічних доктрин та ідей у суспільстві, формуванні стійкого кола прихильників цих ідей та сприянні їх політичному вибору в електоральний період. При цьому однією із головних небезпек у діяльності політичних партій виступає їх перетворення на інструмент реалізації інтересів порівняно невеликого кола осіб, що здійснюють безпосереднє партійне керівництво. У такому випадку пересічні члени партій фактично позбавляються впливу на прийняття партійних рішень, реалізацію партійної програми та політики, процедуру висування кандидатів у депутати різних рівнів та ін.

Дослідження партійної діяльності у процесах посткомуністичних трансформацій має включати аналіз внутрішньопартійної комунікації. Без політологічного вивчення внутрішньопартійних відносин, методів партійної боротьби між групами впливу в середині партії неможливо представити повноцінну картину процесу демократизації політичної системи в Україні. Адже в умовах перехідного періоду на рівень демократії у державі впливає не лише політичний плюралізм та свобода слова, а й розвиток механізмів внутрішньопартійної демократії. Саме тому у сучасній політичній науці набуває актуальності дослідження функцій та ролі політичних партій в умовах становлення демократії, аналіз системи внутрішньопартійних відносин між керівництвом партії та її рядовими членами.

Метою даної статті є дослідження впливу внутрішньопартійних відносин на процес посткомуністичних трансформацій на демократизацію суспільства в цілому.

Поставлена мета обумовила наступні завдання наукової статті:

- проаналізувати наукові підходи до розуміння сутності внутрішньопартійних відносин та внутрішньопартійної демократії;
- розглянути напрямки та складові демократизації внутрішньопартійної комунікації;
- визначити вплив внутрішньопартійних відносин на процес демократизації політичної системи;
- дослідити особливості внутрішньопартійної демократії на сучасному етапі розвитку політичних процесів в Україні.

Політична партія представляє собою певну організацію людей, взаємодія яких структурована по вертикалі та горизонталі. Політична партія складається з трьох основних елементів: партійне керівництво (партійна еліта), активні члени партії та прихильники партійної програми та діяльності. Система співпраці між цими структурними елементами, врахування інтересів більшості членів партії у процесі прийняття партійного політичного рішення, ступінь відкритості партійної еліти характеризують рівень внутрішньопартійної демократії.

Дослідженню ролі, функцій партій в політичній системі, а також внутрішньопартійним відносинам присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Роль політичних партій в процесі демократизації є предметом міждисциплінарних досліджень і підлягають аналізу представниками політичної науки, соціологічної науки, історичної науки, економічної науки, конституційного права та інших суспільно-гуманітарних наук, що є свідченням величезного впливу партій на політичні процеси у сучасному суспільстві.

Важливу роль у вивченні внутрішньопартійних відносин відіграють праці М. Дюверже, Дж. Міль, Р. Міхельс, М. Вебер, Ж. Блондель, А. Лейпхард, В. фон Тізенгаузен, Ф. Анкерсміт, Дж. Сарторі, О. Лафонтен, С. Гантінгтон, Ф. Закарія, Д. Растоу, О. Соловьев, М. Ільїн, М. Маяцький, Ф. Шміттер та ін.

Серед представників української політичної науки ґрунтовні роботи, присвячені внутрішньопартійним відносинам та впливу партій на процес демократизації належать таким авторам, як В. Бебик, М. Головатий, Б. Гагалюк, В. Денисенко, С. Конончук, Л. Кормич, Ю. Левенець, Дж. Мейс, І. Павленко, Ю. Романюк, Ф. Рудич, С. Рябов, Ю. Шайгородський, Ю. Шведа, Д. Яковлев, Ю. Якименко, О. Ярош та ін.

Як зазначає М. Дюверже, «Партія – це не просто спільнота, а сукупність спільнот, безліч розсіяних по країні малих об'єднань (секцій, комітетів, місцевих асоціацій та ін.), пов'язаних координаційними інститутами. Члени партії включені в чіткі інституціональні рамки, у певну – більш-менш складну – інфраструктуру... У сучасних партіях інфраструктура має величезне значення: вона встановлює загальні рамки діяльності їх членів, пропонує форму їх зв'язку між собою; вона визначає спосіб відбору керівників та їх повноваження. Вона найчастіше пояснює, чому одні партії сильні й домагаються успіху, а інші слабкі й недієздатні» [1].

Правове регулювання діяльності політичних партій в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні». У ньому місце політичних партій визначається через

наступні положення. По-перше, політичні партії сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, вони беруть участь у виборах Президента України, до Верховної Ради України, до інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. По-друге, політичні партії наділені правами використовувати державні засоби масової інформації, а також засновувати власні засоби масової інформації, підтримувати міжнародні зв'язки з політичними партіями, громадськими організаціями інших держав, міжнародними і міжурядовими організаціями, засновувати (вступати між собою у) міжнародні спілки. По-третє, ідейно, організаційно та матеріально підтримувати молодіжні, жіночі та інші об'єднання громадян, подавати допомогу у їх створенні [Див. детал.: 2].

Окрім зазначеного Законом України політичним партіям гарантується свобода політичної (у тому числі – опозиційної) діяльності. Це виражається, зокрема у наступних положеннях:

- можливість викладати публічно і обстоювати свою позицію з питань державного і суспільного життя;
- брати участь в обговоренні та оприлюднювати і обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади, використовуючи для цього державні і недержавні засоби масової інформації;
- вносити до органів державної влади України та органів місцевого самоврядування пропозиції, які обов'язкові для розгляду відповідними органами в установленому порядку [2].

У сучасному політичному процесі партії виконують комплекс суспільно-важливих функцій, зокрема вони виступають посередниками між органами влади та суспільством, одним із головних джерел формування законодавчої гілки влади та представницьких органів влади. Політичні партії беруть активну участь у формуванні громадської думки та політичної волі електорату.

У процесі демократизації внутрішньопартійної взаємодії відбувається підвищення реальної можливості впливу з боку рядових членів партії на процес прийняття партійного рішення, висування кандидатів на виборах, свободу внутрішньопартійної полеміки.

Аналізуючи історичну генезу досліджень внутрішньопартійної взаємодії, варто відзначити теорію еліт, представники якої сформулювали основні принципи партійної діяльності та проаналізували процес формування партійного керівництва. Так, один із теоретиків елітарної демократії Йозеф Шумпетер вважав, що раціональним методом прийняття політичного рішення є його формування та реалізація елітарними колами. Саме еліта забезпечує при цьому можливість контролю громадян над законністю таких рішень, що

надає політичній еліті легітимації її права на управління суспільством. Фактично, на думку вченого, «партії забезпечують формування політичної еліти та є механізмом її структуризації. Але збільшення автономії, впливовості та самостійності партійної еліти від рядових членів партії веде до олігархізації партійної структури, а як наслідок – до олігархізації усієї політичної системи» [Цит. за: 4].

Формулюючи «залізний закон олігархії» Роберт Міхельс зазначає, що олігархізація партійної структури є природним та невідворотним явищем. Як наслідок, будь-яка політична система, для якої партії є системно-утворюючим чинником, тяжіють до олігархізації власної структури. Олігархізації партій сприяють, на думку теоретика, такі чинники, як:

- необхідність спеціалізації керівництва партії провокує формування елітних груп, які мають більший досвід керівництва, ніж пересічні члени;
- лідери, з об'єктивних причин, а саме – для утримання своїх владних позицій, утворюють групи своєї підтримки;
- природним є те, що рядові члени в своїй більшості пасивні і схильні до підпорядкування лідерам.

У теорії «циркуляції еліт», Вільфредо Парето зазначає, що розподіл суспільства і будь-яких його утворень на еліту та масу є природним явищем, яке спричинене гетерогенністю соціуму. Індивіди, що володіють більшим впливом, багатством, вищим рівнем знань утворюють вищу страту суспільства – еліту. Проте, В. Парето вказує на те, що всередині еліти виділяється правляча і не-правляча еліта, а також контреліта. Тому в середині політичної партії можливе ведення внутрішньопартійної боротьби за владу між елітою та контрелітою, яка формується з числа представників незгодних з лінією керівництва партії. Методи внутрішньопартійної боротьби між керівництвом партії та контрелітою залежать від типу партії.

На думу представників концепції плюралістичної демократії, політика виступає як процес змагання груп інтересів за доступ до владних ресурсів. Якщо ж розглядати концепцію поліархії через призму внутрішньопартійної боротьби, то можна побачити, що «рішення приймається шляхом досягнення компромісу між внутрішньопартійними групами впливу, за для задоволення інтересів якнайбільшої кількості рядових членів партії. Такий варіант прийняття партійних рішень обґрунтовується тим, що жодна з груп інтересів не може домінувати в партійному процесі оскільки не забезпечує представництва інтересів більшості членів партії, а тому і неможлива концентрація влади в руках партійного лідера та його групи. Таким

чином, представники плюралістичної концепції демократії заперечують можливість олігархізації партій» [4].

Слід зазначити, що процес олігархізації партії та кулуарності в процесі прийняття партійного рішення є об'єктивним. Проте, у процесі становлення плюралістичної демократії, а також внутрішньопартійної боротьби між групами інтересів всередині партії можливий процес зростання рівня демократії в партійних структурах та залученості рядових членів партії до процедури прийняття партійних рішень. Яскравим свідченням цього процесу є впровадження «праймеріз» (внутрішньопартійні вибори) у США. До початку XX століття вибір кандидата в Президенти США від партії здійснювався її делегатами – елітарною частиною партії, і представляв собою закритий кулуарний процес без залучення рядових членів партії. Проте, вже на початку XX століття було організовано прямі вибори до Сенату США (1913 р.). В результаті внутрішньопартійної боротьби було запровадженно праймеріз під час висування кандидатів від Республіканської партії на виборах до Сенату (за ініціативою Робертта Ла Фолетта, губернатора штату Вісконсін).

Праймеріз були покликані обмежити владу партійного апарату («олігархії») та посилити вплив рядових членів партії на процес висування кандидатів. Партійна еліта висувала кандидатів на основі таких критеріїв, як впливовість в суспільстві, здатність ефективно провести виборчу кампанію та харизматичність. Праймеріз примусили політичних акторів здобувати підтримку не в середовищі партійної еліти, а серед рядових членів партії. Це підвищило суспільно-політичну роль партій в цілому, сприяло демократизації політичної системи.

Змагання між партіями під час виборів і можливість груп інтересів вільно формулювати свої погляди є ключовими ознаками моделі плюралістичної демократії, що встановлюють надійний зв'язок між пануючими та підлеглими. Для цих інститутів характерним є високий рівень внутрішньої відповідальності, за якого лідери політичних груп підзвітні їх рядовим членам.

Залучення широкого кола членів партії до процедури висування кандидатів на державні посади забезпечить демократизацію внутрішньопартійних відносин та буде виступати ефективним способом обмеження олігархічних процесів в партійному середовищі. Окрім того, партії у своїй внутрішній структурі мають різні політичні елітарні групи, що борються за домінування у внутрішньопартійних відносинах. Саме поліархічність структури партії забезпечує пересічним членам можливість реального вибору між конкуруючими

елітарними групами, а наявність політичної конкуренції в середині партії унеможливило її олігархізацію (Дж. Сарторі).

В такому підході вибори є інструментом селекції партійних еліт. Процес відбору партійних еліт та їх боротьби за владу на загальнодержавному рівні неможливий без залучення рядових членів до цієї боротьби, що є основним критерієм розвитку, як внутрішньопартійної демократії так і демократизації політичної системи у цілому.

Стосовно внутрішньопартійних відносин в Україні слід відзначити «олігархізацію» політичних партій, що зумовлено особливостями становлення партійної системи держави. Партійні організації в своєму розвитку проходять етап переходу від радянського політично-організаційного досвіду внутрішньопартійної структуризації до внутрішньопартійної демократизації.

Слід зазначити, що партійне керівництво вітчизняних партій не схильне до демократизації внутрішньопартійних відносин, через побоювання втратити свій вплив. Але слабка внутрішньопартійна комунікація, недопущення рядових членів партії до прийняття партійних рішень та закритість партійної еліти гальмує процеси посткомуністичних трансформацій.

Для подолання олігархізації партійної структури необхідною умовою виступає забезпечення можливості впливу рядових членів партії на партійну політику, висування кандидатів на внутрішньопартійних виборах, прозорість процесу прийняття рішень на місцевому і центральному рівнях партійної організації, свобода внутрішньопартійної дискусії, критика партійної політики і рішень керівних органів партії, що власне і основою внутрішньопартійної демократії.

Таким чином, у процесі демократизації українського суспільства важлива роль належить механізмам внутрішньопартійної демократії, а внутрішньопартійні відносини виступають однією зі складових посткомуністичних трансформацій.

Бібліографічний список

1. Дюверже М. Политические партии [Електронний ресурс] / М. Дюверже // Режим доступу : http://www.read.virmk.ru/d/duverge/duv_1121.html
2. Про політичні партії в Україні : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>
3. Конончук С. Г. Основні процедури внутрішньопартійної демократії. Аналітичний огляд [Електронний ресурс] / С. Г. Конончук, О. А. Ярош. – К. : Український незалежний центр політичних досліджень, 2012. – 96 с. – Режим доступу : www.ucipr.kiev.ua/userfiles/party_democracy2012.pdf

В статье рассматривается актуальный вопрос политической науки – исследование взаимодействия между партийным руководством и членами политической партии в условиях посткоммунистических трансформаций. Проанализирован исторический генезис внутрипартийного взаимодействия. Определено, что внутрипартийные отношения выступают важным фактором демократизации политической системы.

The article deals with topical issues of political science – the study of the interaction between the party leadership and members of political parties in post-communist transformations. Analyzed the historical origins of internal interaction. Determined that the intra-relationship is an important factor in the democratization of the political system.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2012

УДК 327:316.4.063.3(4-11+4-191.2)

Головченко А. В., НУ «ОНЮА»

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК УМОВА ПРОВЕДЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО- СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглядаються інтеграційні процеси як умова проведення зовнішньої політики країн центрально-східної Європи, а також перспективи співпраці України з Європейським Союзом і Росією. Аналізується політика багатовекторності.

На сучасному етапі міжнародних політичних процесів приділяється всебічна увага процесам інтеграції відносин, які формують стратегічні інтереси різних країн та їх об'єднань. Сучасні міжнародні відносини розвиваються динамічно. Інтеграційний поступ найбільш розвинених країн Європи із самого початку, після розпаду СРСР, притягував увагу сусідніх країн, які не були його членами. По мірі розквіту європейського інтеграційного об'єднання і виявлення його переваг інтерес з боку сусідів зростав, як і їх бажання отримати повноцінне членство. Також важливим фактором є економічна безпека, що охоплює не лише оборонні, але й соціальні та політичні чинники, проблеми демократизації та забезпечення стабільності в різних регіонах і навіть цілих країнах. Таким чином, для європейської інтеграції є характерними паралельні процеси поглиблення інтеграції та розширення географічних меж самого угруповання. Як відомо, напри-